

המסית והמדיח (סנהדרין סז)

גליון 449

איתא במשנה בדף סז. המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט וכו' כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם חוץ מזו. אמר לשנים, הן עדיו, ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו. אמר לאחד, הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך. אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם, מכמינין לו עדים אחורי הגדר, והוא אומר לו אמור מה שאמרת ביחוד, והלה אומר לו, והוא אומר לו היאך נניח את אלקינו ונלך ונעבוד עצים ואבנים. אם חוזר בו, הרי זה מוטב, ואם אמר כך היא חובתינו, כך יפה לנו, העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו. ופירש"י (בד"ה אמר לשנים) יחד הן עצמן נעשו עדים, ואין צריכין להתרות בו כשאר חייבי מיתות אלא מביאין אותו לב"ד דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו.

וכן מבואר לעיל (דף ח:): דתניא (בתוספתא סוף פרק י') ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם אלא בעדה (סנהדרין של כ"ג) ועדים והתראה וכו'. ופירש"י (בד"ה ושאר כל חייבי מיתות וכו') גבי מסית קאי דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה, ונהרג בלי התראה ע"י הכמנת עדים.

בשאר המיתות צריך שיראה את העדים והם יתרו בו אבל במסית א"צ התראה ולכן יכולים להעיד גם בלי שידע על קיומם. ולפי"ז הדין דמכמינים הוא מחמת שאין בו התראה (וכן פירש במלאכת שלמה). אמנם בביאור החזון יחזקאל (שם) כתב דאין מכמינין עליהם כדי שלא ידע העובר עבירה של חיוב מיתה שיש כאן רואים שיעידו על מעשהו ושהתרו בו, ולא יפחד מעשות דבר שחייב על זה מיתה. והיינו דחוץ מזה שבמסית א"צ התראה ובשאר מיתות כן צריך, יש כאן עוד דבר שיראה העובר שיש עדים ולכן מעשיו יחייבו אותו מיתה ואולי יחזור בו אבל במסית לא מסייעים לו כלל אלא מעמידין עדים שיוכלו להעיד אפילו שאינו יודע מהם כלל. (וכן משמע בלחם משנה פ"א סנהדרין הל' ה' שהם שני דינים).

אמנם בתוס' בדף ח: (בד"ה בעדה ועדים ובהתראה) כתבו והתראה נמי צריך במסית אלא משום שמכמינין לו עדים וגם אין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו היאך נניח אבינו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים כדתניא פרק ד' מיתות. מבואר בתוס' שגם במסית יש התראה אבל אינה בפירוש. וצ"ב בגדר התראה כזאת. ובערוך לנר כתב (בסוגיין) דצריך התראה קצת כמש"כ התוס' בדף ח' (הנ"ל) אי נמי כדי לידע אם כוונתו להסית לשיתוף (שאז לא יהיה חייב מיתה, עיי"ש בדבריו) או שכוונתו להניח את ד' לגמרי שאז חייב מיתה. לכן שואלים אותו איך נניח וכו', דהיינו שנעזוב את ד' לגמרי ונעבוד רק את הע"ז.

וביד רמה האריך בזה מדוע באחד אומר לו היאך נניח וכו' ובשנים לא צריכי למימר ליה. וי"ל דבתרי דחזו לסהדותא כעין התראה דמי ולא צריכי למימר ליה מידי אבל בחד דלא חזי לסהדותא בעי התראה כל דהו. ואע"ג דמסית לא בעי התראה אבל אזהרה כל דהו כי האי גוונא בעי. ואיבעי תימא בשנים אם יחזור בו דילמא הוי מחמת הפחד שיביאו אותו לדין אבל בחד כי הדר ביה ודאי תשובה הוא דעבד וחזרה מעלייתא היא. ואח"כ כתב דבחד שהניסת מסייע ליה דהא ביקש ממנו לחזור ולומר, לא מיחייב אהאי הסתה דלא ביקש להדיח מעצמו עד שיסיר את הגרמא שגרם לו, וכשאומר כך היא חובתנו הו"ל כמסית מעצמו ומיחייב. והנה במשנה הבאה, המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים. ובגמ' אמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו כאן. יש דין של מסית ויש דין של מדיח. המסית מסית יחידים, והמדיח מדיח עיר שלימה או רובה. ומבואר בגמ' לעיל סג: אזהרה למסית מהפסוק וכל ישראל ישמעו ויראו וגו' ואזהרה למדיח מהפסוק לא ישמע על פיך. וצ"ב למה צריך לאו מיוחד למדיח שהוא גם מסית אלא שמסית הרבה אנשים.

ומצאנו חילוקי דינים בין מסית למדיח, דבמסית א"צ התראה וכנ"ל אבל במדיח כתב רש"י בדף קיא: (בד"ה נלכה ונעבדה) שצריך התראה. וה"ה שבדין של מכמינים מבואר ברמב"ם (בפירוש המשניות) דבמדיח לא מכמינים. ולפי המלאכת שלמה זה בעצם אותו הדין. ולחזון יחזקאל יש בזה דין נוסף וכנ"ל.

ובמסית הדין הוא שאפי' לא עבד המוסת חייב, ואילו במדיח מבואר ברמב"ם (פ"ד עבודה זרה ה"ו) שרק אם הודחו כולם או רובם סוקלין את מדיחיה, דמשמע דאי לא הודח רובו, אינם נסקלים. והקשה בכס"מ אמאי, מי גריעי ממסית דהוה בסקילה כיון שהורה לעבוד. וצ"ל דלדעת רבינו כשאינו מתכוין אלא להסית אז מתחייב באותה שעה שמסית אבל המתכוין להדיח אינו חייב עד שתעשה כוונתו והיינו שהודח רוב העיר, וכל שלא נעשה כן לא מיחייב.

והקשה במנחת עני (ביד הקטנה שם בהל' עבודה זרה אות כד) דהסברא הזאת קשה מאד להבינה אטו מי שכיון לעבוד ע"ז רבות ולא עבד אלא אחת, וכי לא מיחייב עד שתעשה כוונתו. אלא י"ל כמו שמבואר בתוס' (בדף סא. בד"ה ומר סבר) דמסית לעצמו אינו חייב עד שיעבוד הניסת דדוקא מסית לע"ז דממשכי בתריה טפי חייב מיד אבל מסית לעצמו לא חשיב כל כך משום דלא שמע ליה דאמרי מאי שנא איהו מינן. ולכן רחוק מאד הדבר להתפתות לו לפיכך אינו חייב עד דפלחי ליה. ועל פי סברא זאת פסק הרמב"ם דמדיח רחוק מאד שרבים יתפתו לו לפיכך ההסתה לבד לא חשיב כלל, ולכן אינו חייב עד שעבדו.

אלא דהקשה דלפי"ז אם אכן אחד ניסת ולא כולם יהיה חייב מיתה, ודעת הכס"מ אינו כן שדייק מהרמב"ם דדוקא אם הודחה כולה או רובה אבל אם הודח מיעוטה אינו נסקל. ואין זה אלא תימה ופלא ונשאר בצ"ע. ועצם הסברא כבר כתב בלחם משנה (בריש פ"ה) וז"ל ויש טעם לשבח בדבר המסית לאחד לבד הוא מפתה אותו וגדול ענישו אבל המסית לרבים אינו יכול לפתותם כל כך מהרה שהם רבים, לא יתפתו בדברי היחיד, ולכן אין עונשו חמור כל כך, ואינו נסקל אלא כ"כ הודח רוב העיר וכו', עכ"ל. (והוסיף שאם לא הודחו פטור מדין מיתה ב"ד וחייב בידי שמים). וכן כתב במרכבת המשנה (פ"ט יסודי התורה ה"א). ובחזו"א (סנהדרין סי' כד אות ז) הוסיף שיצא לידון בדבר החדש ואינו חוזר לכללו. והיינו דהמדיח היא פרשה בפני עצמה ולכן אינו חייב משום מסית. והמנ"ח כתב (מצוה תסד) דאם לא הודחו אינו חייב מיתה אבל על הלאו עובר מיד (ובזה ביאר מדוע אין כאן התראת ספק דשמא לא יודחו, דדי שעובר על הלאו בוודאי, עיי"ש).

והנה בתוספתא (סנהדרין פ"ז ה"ג) בדיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה חוץ מן המסית, ור' יהושע בן קרחה אומר אף המדיח. וכתב בחזון יחזקאל דהרמב"ם (פי"א סנהדרין ה"ה) נקט להלכה כת"ק שדין זה הוא במסית (עיי"ש) שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל רחמים הוא בעולם שנאמר למען ישוב ד' מחרון אפו ונתן לך רחמים. והרי גם במדיח שייך טעם זה ופסוק זה נאמר בעיר הנדחת. ועוד הקשה דהרמב"ם כתב בהל' ממרים (פ"ה הי"ד) לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח, שהרי אמרה תורה לא תחמל ולא תכסה עליו, הרי שנקט שדין לא תחמול הוא גם במדיח.

ותירץ בחזון יחזקאל שהדין של לא תחמול הוא גם על המדיח אבל רק באופן שהוא דומה למסית. הלא מסית דינו בסקילה אע"פ שלא עבד המוסת ואין העדר הרחמים על המסית פועל לרעה על המוסת אלא רק למסית עצמו. אבל המדיחים אינם חייבים עד שיעבדו אנשי העיר ואז המדיחים נסקלים ואנשי העיר נהרגים בסייף. וא"כ יוצא שהעדר הרחמים על המדיח פועל לרעה על המודחים, ולימוד זכות על המדיחים פועל לטובתם דאם לא יחול עליהם דין מדיחים אז ממילא אין העיר נעשית עיר הנדחת. ולמרות שיענישו כיחידים שעבדו אבל ממונם פלט, ואין טף ונשים שלא עבדו נהרגים, וכיון שהעדר רחמים על המדיח נוגע לא לו לבד אך גם לזולתו, אין זה דומיא דמסית, ולכן מרחמים. משא"כ בנוגע לדין שהבן יכה את אביו המדיח, זהו דין שנוגע למדיח עצמו, ולכן לא מרחמים, דומיא דהמסית.

חזינן דדין המדיח שונה מדין המסית ולכן יש לו לאו בפני עצמו שכן אינו חייב עד שיודחו ודלא כמסית שחייב מיד. אלא דיש לדון ממתי הופך להיות מדיח. במשנה כתוב שהמדיח אומר נלך ונעבוד דהיינו שמדבר עם רבים, והשאלה היא כמה זה רבים. ובפשטות אם לא דיבר עם רוב אנשי העיר אינו אלא מסית וברגע שהגיע לרוב הפך להיות מדיח. רש"י בדף נג. כתב והמסית את היחידים והמדיח עיר הנדחת. מאידך, ברמב"ם כתב (ריש פ"ה ע"ז) בין שהיה המוסת יחיד וכו' או יחידים, מיתתו בסקילה. משמע דאי הוו רבים, אינו מסית. ובספר החינוך (מצוה פז) כתב דכשמדיח שני אנשים או יותר נקרא מדיח. והקשה במנ"ח דבמשנה מבואר שאם הסית לשנים הם עדיו. ועי' מנ"ח במצוה תסב שדן אם ג' הוי רבים או עשרה, וצ"ע.